

Nieuwsbrief

Gallenwerkgroep Nederland

Nieuwsbrief 4
september 2010

Met in deze nieuwsbrief:

- Effecten van een duinbrand op knikkergallen 3
- Vondst tammekastanje galwesp Boskoop 3
- Gallentinctuur van rozengallen te koop in Tsjechië 4
- Wortelgal op conifeer *Chamaecyparis lawsoniana* 'Ulmii' 4
- G@llenlink 5
- Gallen in maïs zeldzaam en lekker? 5
- Over een klein fluwelen 6

Van de redactie:

In deze nieuwsbrief diverse bijdragen van verschillende mensen. We vinden het ontzettend leuk wanneer er bijdragen komen van anderen, dan alleen de redactie. De nieuwsbrief willen we voorlopig nog laagdrempelig houden, dus stuur uw waarnemingen, foto's, wetenswaardigheden en opmerkelijkheden naar ons toe. Het gallenseizoen is al weer goed op gang gekomen. Naar buiten en speuren maar!!!

Jozanneke Bijkerk en Roelof Jan Koops

Foto op omslag: Gal van niergalwesp of kersgalwesp

In het voorjaar zijn er minder gallen aanwezig dan in de zomer en het najaar. Bladeren moeten zich vaak nog ontwikkelen en indien gallen aanwezig zijn, zijn deze veelal klein en daardoor minder goed herkenbaar en opvallend. Echter, op de zomereik (*Quercus robur*) zijn in het voorjaar enkele herkenbare gallen te vinden. Vooral op de meeldraden en in de knoppen. Dit jaar besloot ik eens gericht op zoek te gaan naar een aantal voorjaarsgallen in knoppen. Mijn conclusie: ze komen algemeen voor, maar worden veel over het hoofd gezien omdat ze soms erg klein zijn.

In mijn achtertuin vond ik namelijk twee soorten knopgallen: Het paarsfluweelgalletje (*Cynips quercusfolii*) (zie mijn bijdrage op pagina 6) en een gal van de niergalwesp (*Trigonaspis megaptera*) of kersgalwesp (*T. synaspis*).

De voorjaarsgallen van de laatstgenoemde wesp zijn niet van elkaar te onderscheiden op basis van uiterlijke kenmerken. De gallen van beide soorten manifesteren zich aan de stamvoet van overwegend jonge eikjes. Ook zitten ze aan de knoppen van jonge twijgjes die uit de stamvoet groeien zoals op de omslagfoto. Vaak zitten ze

Foto: *Trigonaspis spec.* aan de stamvoet van een jonge eik tussen het mos.

ook half verscholen onder mos en aarde. Om duidelijkheid te krijgen met welke soort je te maken hebt, moet je in het najaar terugkomen en kijken welke bladgallen op de bladeren aanwezig zijn. Deze zijn namelijk wel verschillend. De niergalwesp maakt het niergalletje (niervormig) en de kersgalwesp maakt kegelvormige gallen.

Roelof Jan Koops

Colofon

De Nieuwsbrief Gallenwerkgroep Nederland (onder EIS) is een initiatief van enkele enthousiaste cecidiologen en gallenliefhebbers. De nieuwsbrief komt onregelmatig uit en is gratis. Voorlopig wordt de Nieuwsbrief alleen digitaal verstuurd. U mag altijd de Nieuwsbrief doorsturen naar geïnteresseerden in uw omgeving. Heeft u een digitale nieuwsbrief gemist, dan kunt u deze terugvinden op de website: www.plantengallen.com Geïnteresseerden kunnen een mail sturen naar de redactie.

Inzending van kopij :

Kopij kan toegezonden worden naar de redactie: Jozanneke Bijkerk en/of Roelof Jan Koops

Jozanneke@plantengallen.com
en/of r.j.koops@gmail.com

Redactieadres:

Roelof Jan Koops
Bosrandweg 13
7722 KB DALFSEN

Gallenwebsites:

<http://www.plantengallen.com>

<http://www.people.zeelandnet.nl/grad/gallen/>

<http://www.xs4all.nl/~werthof/plantengallen.html>

Waarnemingen:

Uw gallenwaarnemingen kunt u invoeren in een excelbestand. Dit bestand is op te vragen bij: j.c.roskam@biology.leidenuniv.nl De waarnemingen komen zo direct in de databank van EIS-Nederland.

Effecten van een duinbrand op kniknergallen

Op 28 augustus 2009 woedde een brand in de duinen van Schoorl. Heidevelden, duingraslanden en naaldbossen, samen 150 ha, bleven zwart geblakerd achter. Ik heb direct na de brand allerlei effecten van de brand op de bodemfauna bestudeerd. Ik was ook benieuwd naar het effect op de bewoners van gallen. De meeste galwespen die de knikkergal veroorzaken (*Andricus kollari*) hadden de gallen reeds verlaten. Een aantal knikkergallen hadden echter nog niet het bekende uitvlieggaatje. Opvallend was dat bij deze gallen de kenmerkende bruine kleur werd ingenomen door een lichtere tint, met een zweem van rood. Uiteraard waren ook deze gallen soms gedeeltelijk zwart vanwege de brand. Bij het openen van de gallen bleken er meerdere larvenkamers aanwezig te zijn (foto 1). Omdat de gallen normaal gesproken één galkamer hebben is hier dus sprake van inquilinen (medebewoners of parasieten zonder veel negatieve invloed op de oorspronkelijke galmaker).

Op 21 september, dus drie weken na de brand, bleken deze inquilinen nét overleden. De verklaring die ik daarvoor waarschijnlijk acht, is dat de bast- en houtvaten door de hitte niet meer werken. Er is dus geen sprake meer van een sapstroom naar de gallen. Het galweefsel droogt uit en daarmee uiteindelijk ook de inquilinen. Die hebben het nog wel bijna drie weken uitgehouden!

Foto 1: De doorgesneden knikkergallen met meerdere (bewoonde) kamers, veroorzaakt door inquilinen.

Peter Boer
p.boer@quicknet.nl

Vondst tamme kastanjegalwesp in Boskoop

Op 2 augustus melde het Ministerie van LNV dat op 21 juli 2010 op een boomkwekerij in Boskoop in een partij van vijf planten de gallen van de kastanjegalwesp (*Dryocosmus kuriphilus*) zijn aangetroffen (foto 1). De planten zijn in 2008 vanuit Italië geleverd. Gezien de symptomen op de plant is het zeker dat de soort zich in Nederland verder heeft ontwikkeld. Het plantmateriaal is vernietigd, maar het is niet uit te sluiten dat de soort zich naar andere planten in de omgeving heeft verspreid.

De soort komt wijd verspreid voor in Italië, Frankrijk, Slovenië en Zwitserland en tast alleen planten van het geslacht *Castanea* (tamme kastanje) aan. De soort wordt gezien als een van de meest schadelijke insecten.

Foto 1: Gallen van de kastanje galwesp *Dryocosmus kuriphilus* op tamme kastanje.
(bron: <http://photos.eppo.org/index.php>)

ten voor tamme kastanjes. Bij de aantasting is er sprake van een verminderde vruchtdracht. Dit is in Nederland geen groot probleem aangezien er geen of weinig economisch belang is. In de genoemde landen is de handel in tamme kastanjes wél een bron van inkomsten en kan de galveroorzaker de productie sterk verminderen.

Mogelijk dat de gal al langer in Nederland aanwezig is, maar hebben we de soort over het hoofd gezien omdat van de tamme kastanje geen gallen bekend zijn in Nederland. Het lijkt de hoogste tijd om meer aandacht aan deze soort te besteden.

Gallentinctuur van rozengallen te koop in Tjechië

Tijdens een vakantie in Tsjechië vroeg ik aan vrienden wat de Tsjechische naam is voor gallen. Dit bleek 'Hálky' te zijn. Na een zoektocht op het internet kwam ik deze tinctuur van rozengallen tegen. Via Alena Vakacova, een kennis uit Tsjechië kwam ik achter de beschrijving van het product:

Dit is een nieuw revolutionair plantenextract. Het is bereid door middel van een extract van gallen op hondsroos (Rosa canina) en bevat een buitengewoon hoge substantie aan biologisch actieve stoffen. Het is een compleet unieke tinctuur en een weerstandstimulator. De gallen ondersteunen het afweermechanisme en moeten preventief ingenomen worden in het voor- en najaar en bij startende ontstekingen. (In dit laatste geval moet men de eerste drie dagen negen keer per dag 10 druppels van de tinctuur in een eetlepel water druppelen). Het product ondersteunt tevens op een effectieve wijze de urinewegen. Het voorkomt verkalking en bezinksels in de urinewegen. Voor uitwendig gebruik, kan het ook ondersteunend werken bij het helen van de huid (40 druppels in 100ml gekookt water, te gebruiken bij het wassen voor het slapen gaan. Het is niet mogelijk om de hondsroosgallen te kweken. De gallen kunnen alleen buiten in de natuur verzameld worden. Daarom is het een sterk gewaardeerd product.

Voor zover ik heb kunnen nagaan betreft het hier de mosgal (*Diplolepis rosea*). Gallen van de roos werden door oude genezers vaker gebruikt. Ook zij gebruikten de gallen voor het tegengaan van problemen in de urinewegen (nierkoliek, nierstenen) en kiespijn. Een flesje van 50 ml kost 130 Tsjechische kronen = € 5,25.

Roelof Jan Koops, with a special thanks to Alena Vakacova for her translation of the recipe.

Wortelgal op conifeer *Chamaecyperis lawsoniana* 'Alumii'

Afgelopen jaar kreeg John Bruinsma, een deskundige van waterplanten, een vraag van collega-florist Wim van der Ven over een groot groeisel op de wortels van een 25-30 jaar oude cultivar van *Chamaecyperis lawsoniana*. Het groeisel betreft een enorme knol van ongeveer 17 cm doorsnede.

Na een aantal navorsingen op internet en in literatuur werd gedacht aan een schimmel, aaltje of bacterie als veroorzaker. Het kon theoretisch ook een mechanische oorzaak hebben, maar de groeivorm leek daar niet op te duiden. Huub van der Aa (mycoloog) gaf aan dat deze wortelafwijking de laat-

ste jaren vaker in Nederland wordt gevonden. Hij heeft zelf vier exemplaren in zijn collectie. Volgens hem is de veroorzaker een bacterie *Agrobacterium tumefaciens*.

Huub weet te vertellen dat deze bacteriekankers heel groot kunnen worden, en doorgroeien, ook lang nadat de bacterie niet meer is aan te tonen. Het cambium staat als het ware op het verkeerde been. Dit zelfde geldt ook voor andere bacteriekankers, zoals op eik. Het begint als een klein, aanvankelijk mooi, rond knobbeltje, met de bacterie aantoonbaar aanwezig; ook als de bacterie niet meer actief is groeit de knobbel langjarig door en kan heel groot worden en allerlei "wilde" vormen aannemen. Huub wijst naar een afbeelding in o.a. Nienhaus/Butin/Böhner, Farbatlas Gehölzkrankheiten Zierstraucher und Parkbäume, 1992: pagina's 55 en 56. De soort is ook toegevoegd aan de nieuwe druk van ons Gallenboek, o.a. pagina 110. De Duitsers noemen deze gal volgens Huub "Wurzelkropf". Bij sterke aantasting vertoont de boom "Fahlgrüne Verfärbung im Kronenbereich". De aantasting schijnt in een bepaald stadium sterk infectieus te zijn, volgens Duitse onderzoekers ook voor andere planten. Wij kennen de aantasting van deze grootte op wortels echter alleen van *Chamaecyparis*, dus het zou best wel eens een zeer specifieke vorm van deze plurivore bacterie kunnen zijn, volgens Huub van der Aa.

Jojanneke Bijkerk

G@llen link—G@llen link—G@llen link—G@llen link—G@llen link

- In navolging van de gallenlink die in de vorige nieuwsbrief door Floris Grotenhuis (†) werd aangedragen, kwam Godard Tweehuysen met een soort gelijke link: <http://www.biodiversitylibrary.org>. Deze is specifiek gericht op Natural History en biodiversity. Er zijn vele oude publicaties te vinden die gerelateerd zijn aan gallenonderzoek.
- Toen ik vroeger op de lagere school zat (ja zo heette dat in die tijd), leerden we schrijven met een kroontjespen. De andere attributen waren een inktlap om je pen aan schoon te vegen en een inktpot die in de bank verzonken was opgesteld en waar een schuifje overheen schoof als je niet schreef. De inktpot werd gevuld uit een grote voorraadfles waar met grote letters Galnoteninkt op stond. Een van de leveranciers was Gimborn (foto hiernaast). Galnoteninkt is in de eenvoudigste vorm gemakkelijk te maken. Tijdens mijn IVN-gidsencursus heb ik als vrije opdracht een klein boekje gemaakt voor kinderen van de basisschool met plaatjes van gallen en een beschrijving van hoe je inkt maakt. Voor de leerkrachten is er een brochure waar wat meer achtergrondinformatie in staat. U kunt het downloaden van de site: <http://www.teunkoops.nl/plantengallen.html>. Als u suggesties heeft over het verbeteren van het recept of opmerkingen over de beschrijving, dan hoor ik dat graag via teun.koops@gmail.com

Teun Koops

Gallen in maïs; zeldzaam en lekker?

Tijdens onze vakantie hebben we enkele dagen doorgebracht in Nennig, een plaatsje aan de Moezel in Zuid-Duitsland. Aan de rand van een maïsveld grenzend aan het fietspad langs de Moezel, vond ik gallen op de kolven van de maïs. Ik heb ze gefotografeerd en thuis aan de hand van het boek *British Plant Galls*, ontdekt dat het de *Ustilago maydis* is. De tekening in dat boek komt goed overeen met de foto's die ik maakte. Dezelfde tekening staat overigens ook in het nieuwe Gallenboek van DvL. Het is een schimmelgal die tot 15 cm groot kan worden. In Docters van Leeuwen

staat hij als zeldzaam aangegeven en wordt hij aangeduid als Builenbrand. De gallen schijnen in Midden Amerika gegeten te worden en erg smakelijk te zijn. Ik heb het niet geprobeerd. Bijgaande foto's maakte ik van een maïskolf en een doorgesneden buil. De zwarte sporen zijn goed te zien.

Maïsgallen in de maïskolven

Doorsnede van de maïsgal

Teun Koops

Detaildoorsnede van de maïsgal

Over een paars fluwelen galletje...

Afgelopen voorjaar heb ik mij specifiek gericht op het vinden van enkele, mij nog niet bekende voorjaarsgallen op zomereik. De voorjaarssoorten zijn vaak klein en bevinden zich in de katjes of in de nog niet uitgelopen knoppen.

De eerste keer dat ik specifiek op zoek ging was het gelijk raak. In mijn achtertuin kwam ik het paars fluweelgalletje (*Cynips quercusfolii*) tegen (foto 1). Hieruit komt in mei een ♀♀ generatie die in de zomer de ons wel bekende galappel veroorzaakt. Eigenlijk is het paars fluweelgalletje best algemeen te noemen, maar wordt vaak over het hoofd gezien omdat ze zo klein zijn.

Omdat het een nieuwe soort voor mij was ging ik geregeld terug om te kijken hoe de gallen zich ontwikkelden. Op 8 mei zag ik een aantal mieren knagen aan de gallen. Ze deden zich duidelijk te goed aan de vers geopende gallen. Vooral de binnenzijde van de gal bleek voor hen interessant. Hier zitten waarschijnlijk veel voedingssuikers voor de mieren in. Of hier sprake is geweest van predatie of het normaal uitvliegen van de galwespen is mij nog niet geheel duidelijk. Enkele soortgelijke gallen op dezelfde boom bleven namelijk nog enige tijd gesloten. Mei is echter wel de maand waarbinnen de soort uitvliegt.

Roelof Jan Koops

Foto 1: Twee paars fluweelgalletjes (*Cynips quercusfolii*) op zomereik.

Foto 2: Mier doet zich te goed aan de binnenzijde van de versgeopende gallen.